

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд
411-18/2025

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 5837 датум: 24. фебруар 2026. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети
Казнено-поправном заводу у Крагујевцу

Београд, фебруар 2026. године

САДРЖАЈ

1.	УВОД	3
1.1.	МАНДАТ НПМ	3
1.2.	ПОДАЦИ О ПОСЕТИ	4
1.2.1.	ОПШТИ ПОДАЦИ	4
1.2.2.	ТОК ПОСЕТЕ	4
1.2.3.	САРАДЊА СА НПМ	5
2.	УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ	6
2.1.	СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ	6
2.2.	ТРЕТМАН У ЗАТВОРЕНОМ ОДЕЉЕЊУ	6
2.2.1.	ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА	18
2.3.	ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ	22
2.4.	ПОВРЕДЕ	24
2.5.	НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ	25
2.5.1.	ПОДНЕСЦИ И ПРИТУЖБЕ	26

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НПМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево, Кликаktiv – Центар за развој социјалних политика и Групу 484.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 02. септембра 2024. год.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УСТАНОВА	Казнено-поправни завод у Крагујевцу
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	21. мај и 12. децембар 2025. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Провера постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана, у сарадњи са удружењем Одбор за људска права Ваљево
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: Марко Анојчић, <i>Заштитник грађана / Одељење НПМ</i> Чланови тима: Младен Миловановић, <i>Одбор за људска права Ваљево</i> Слободан Арсенијевић, <i>Одбор за људска права Ваљево</i>

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ је посету Заводу обавио у складу са претходно утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Методологијом је предвиђено да НПМ разговара са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности, да оствари увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, као и да обави појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања. Посета је обављена у неколико фаза:

Фаза I: Разговор са руководством

Посета је започета разговором са управником и ужим руководством Завода. Вођа тима је указао на мандат НПМ, представио чланове тима за посету и опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу. Од руководства су добијене опште информације о стању у Заводу на дан посете.

Фаза II: Обилазак установе

Тим НПМ је обишао спаваонице и друге просторије које користе осуђена лица разврстана у затворено одељење и лица према којима се примењују мере за одржавање

реда и безбедности у заводу и том приликом обавио разговоре са затеченим осуђеницима.

Фаза II: Увид у документацију

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са службеницима из различитих заводских служби и увид у документацију која се односи на притужбе, третман, примену мера за одржавање реда и безбедности, ванредне догађаје и повреде лица лишених слободе.

Фаза III: Разговори са лицима лишеним слободе

У оквиру ове фазе предвиђени су индивидуални разговори са појединим лицима за које су чланови тима на основу увида у документацију, која је обављена у Фази II, оценили да је ради прикупљања свих релевантних информација потребно обавити додатне разговоре са њима.

Фаза IV: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са руководством. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободе и другим најважнијим налазима из посете.

1.2.3. САРАДЊА СА НПМ

Руководство Завода и сва службена лица су остварила сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да обави своју дужност. НПМ су пружене све тражене информације, омогућен приступ просторијама, преглед, увид и фотокопирање тражене документације, као и несметан и ненадзиран разговор са лицима лишеним слободе по избору чланова тима НПМ.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ

Капацитет КПЗ Крагујевац је 500 места за лица лишена слободе. На дан 21. мај 2025. године овде се налазило укупно 382 лица лишених слободе, од којих 58 на извршењу мере притвора, 4 прекршајно кажњених и 320 осуђених лица.⁴ Два лица лишених слободе су одбијала храну, према 27 се примењивала посебна мера смештај под појачани надзор, а према 13 дисциплинске мере: према 2 ограничење или забрана располагања новцем и према 11 ограничење или забране пакета. Другог дана посете, 12. децембра 2025. године, у Заводу је било 410 лица лишених слободе.

Још увек није донет пропис о упућивању лица лишених слободе који би прецизно и формално дефинисао намену овог завода у оквиру система извршења кривичних санкција. Установа улази у четврту годину од када је отворена, односно од када прима осуђене, притворене и прекршајно кажњене. Када су у питању нова осуђена лица овде се упућују осуђени на казну затвора у трајању до 1 године са територије коју покрива Виши суд у Крагујевцу, односно КПЗ је наставио да прима осуђена лица која су била упућивана у Окружни затвор у Крагујевцу. Остали осуђеници се премештају из других завода за извршење кривичних санкција. Управа установе је нагласила да је радна група припремила предлог новог прописа о начину упућивања лица лишених слободе у заводе и да се очекује његово доношење. Ово је важно из аспекта планирања активности за осуђена лица, јер би то пружио јаснију структуру осуђених који казну затвора издржавају у овом заводу.

НПМ би желео да од Министарства правде добије информације о планираној измени распоредног акта којом ће се уредити упућивање осуђених у КПЗ Крагујевац.

2.2. ТРЕТМАН У ЗАТВОРЕНОМ ОДЕЉЕЊУ

Највећи број осуђених лица разврстан је у затворено одељење завода – њих 272 (21. маја), односно 290 (12. децембра).

Завод од пре неколико година користи потпуно нов објект, који је изграђен поред објекта некадашњег Окружног затвора у Крагујевцу. Материјални услови боравка су на високом нивоу, спаваонице су двокреветне (највећи број) или четворокреветне (по једна на сваком блоку), довољно простране, у њима се налазе кревети на спрат, столови, столице, телевизори и ормани за одлагање личних ствари, опремљене су уређајем за комуникацију са службеницима и паник тастером. У оквиру спаваоница се налази потпуно одвојен мокри чвор са чулавцем, тушем, лавабоом и чесмом. Просторије су добро осветљене, проветрене и загрејане.

⁴ Додатно, 1 лице се налази у Специјалној затворској болници у Београду, а 1 је користило ванзаводску погодност.

спаваоница

Ипак, у неколико спаваоница затвореног одељења је уочена појава инсеката, због чега је једна спаваоница стављена и ван употребе. Неколико осуђеника је показало повреде од уједа инсеката. Према службеним наводима, третирање инсеката се редовно обавља.

НПМ би желео да од КПЗ Крагујевац добије детаљније информације о обављеним и планираним дезинсекцијама просторија.

Топла вода је доступна 3 пута недељно за оне који нису радно ангажовани, а за радно ангажоване и за осуђенице сваког дана, у сваком случају по сат.

просторија за разговоре

Систематизацијом радних места у Служби за третман је планирано 11 запослених, а тренутно ради 7 запослених на неодређено време и 2 на одређено време. Материјално технички услови за рад су добри: службене канцеларије су добро опремљене, као и канцеларије за обављање разговора са осуђенима које постоје у оквиру сваког павиљона и просторија за групни рад.

Службеници третмана, у време када је установа почела да ради, нису имали довољно искуства у раду са структуром осуђених лица која се налази у КПЗ Крагујевац јер су преузети из старог – окружног затвора, из редова повереника за алтернативне санкције и мере и Завода за смештај одраслих лица "Мале Пчелице" из Крагујевца. То може да утиче на функционисање установе, али се по информацијама које је НПМ добио у Служби за третман озбиљно ради на додатним едукацијама. Запослени су имали додатне обуке за когнитивно бихејвиорални приступ (КБТ), програм за насилне починиоце кривичних дела, групни рад са зависницима, групни рад за алкохолизам, групни рад за насиље у породици, групни рад са починиоцима сексуалних кривичних дела. Такође, сви запослени су прошли кратку обуку за вођење мотивационог интервјуа. Специјализовани програми који се реализују у установи од стране обучених службеника третмана имају изузетан значај за осуђене који су укључени у ове програме, односно радионице.

У делу који се бави реализацијом третмана раде 2 специјална педагога и 1 психолог, односно укупно 3 запослена. Број запослених на пословима реализације третмана је недовољан и тешко разумљив имајући у виду попуњеност других служби. У односу на планирану систематизацију недостају два запослена. Због непопуњености и овако дефинисане систематизације, групе осуђених воде и други запослени којима је примарни посао рад у пријемном одељењу на опсервацији личности. То свакако утиче на квалитет рада у делу који се односи на реализацију третмана. Разлог за то није у постојећем профилу радника Службе за третман, већ у чињеници да је реализација третмана комплексан посао који захтева максимално посвећеног службеника. Кажњени за прекршаје такође захтевају реализатора третмана који ће се бавити њиховим проблемима и потребама, а у појединим ситуацијама одговарајућу психосоцијалну подршку би требало да имају и притворена лица, нарочито у критичном периоду непосредно после пријема. У том смислу треба поменути и притворене малолетнике, са посебним рањивостима и потребама.

Реализатор третмана обавља индивидуалне разговоре са осуђеним лицима једном или два пута месечно, они се обављају у посебно опремљеној просторији која се налази на блоку и трају од 10 минута до 1 сат. Групни рад за оне који у њему учествују се одвија једанпут недељно. Сличне податке који се односе на доступност васпитача добили смо и од осуђених лица са којима је тим НПМ разговарао. Осуђеници подносе писмени поднесак да би разговарали са службеником третмана или се разговор обавља по плану реализатора третмана за тај месец. Стална комуникација се обавља приликом обилазака осуђених на радном месту или реализације слободних активности.

Иако би Служба за третман требало да има истакнуту улогу, односно да утврђује програм поступања према осуђеном и усклађује рад осталих служби и других учесника у спровођењу програма,⁵ приоритет у Заводу имају задаци безбедности, а не третман, односно активности усмерене на припрему за реинтеграцију осуђених после издржане казне. Посебну пажњу заслужује чињеница да је значајан део осуђених лица премештен из других казнено-поправних завода, пре свега из КПЗ Ниш и да се ради о осуђеним лицима са врло специфичним проблемима и потребама. Задовољене потребе по правилу значе мању тензију у систему. Супротно томе незадовољене потребе значе већу тензију у личности осуђеног и међу осуђеним лицима као групи. По систему померања агресије тада се повећава број сукоба, штрајкова глађу или самоповређивања. Због тога је изузетно важно колико је једна установа оваквог типа сензитивна на задовољавање потреба и остваривање стандардних и специфичних права осуђених лица. Динамика која је карактеристична за живот у затвору и догађаји ван затвора који значајно утичу на осећања и понашање осуђеног, свакако представљају изазов за процес у коме учествују осуђеник и реализатор третмана. То се може посматрати између осталог и кроз измене одлука о програму поступања током времена и рада реализатора третмана на реализацији индивидуалних циљева. Уколико су индивидуални циљеви превише општи, то није добро, а уколико су прецизно дефинисани, онда током процеса треба да се мењају и прилагођавају овом контексту у коме се осуђеник налази.

Стиче се утисак да психосоцијалне претпоставке важне за реализацију третмана у смислу психолошког и емоционалног оснаживања осуђених, као и решавања неразрешених емоционалних конфликта, нису повољне. Осуђени истичу да су теме разговора са реализаторима третмана углавном везане за издржавање казне, могућности скраћивања казне условним отпустом, напредовање у третману, добијање

⁵ Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 20. ст. 2.

погодности и слично. Углавном се разговара о краткорочним циљевима осуђених, а врло ретко о промени прокриминалног система вредности и ставова и припреми за реинтеграцију у социјалну средину после истека казне.

Други важан моменат је доступност реализатора третмана, број контаката са осуђеним лицима и дужина трајања тих контаката. На питање чланова тима НПМ о односима са заводским службеницима сви осуђеници су говорили о службеницима обезбеђења. Тек на директно питање говорили су о свом односу са службеницима третмана. Из разговора је јасно да су они најчешће у контакту са Службом за обезбеђење.

1.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Крагујевац је недовољно службеника реализатора третмана.

РАЗЛОЗИ

У мери у којој је то могуће, особље завода мора да обухвати и довољан број специјалиста као што су психијатри, психолози, социјални радници, наставници и технички инструктори.⁶

Колико год је то могуће, у затворима ће бити запослен и довољан број стручњака као што су психијатри, психолози, социјални радници, наставници, инструктори за стручно оспособљавање, физичко васпитање и спорт.⁷

Успостављање позитивних односа између особља и затвореника такође у великој мери зависи од тога да ли у затворским просторијама и онима које се користе за слободне активности у сваком тренутку има довољно особља. Делегације ЦПТ често су сведоци да то није случај. Општи недостатак особља односно неодговарајући распоред дужности, што смањује могућност директног контакта са затвореницима, свакако отежава развој позитивних односа, а још уопштеније посматрано, ствара несигурно окружење како за особље тако и за затворенике.⁸

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће повећати број службеника реализатора третмана.

Радно је ангажовано на различитим пословима 110 осуђених лица. У питању су послови од одржавања хигијене и рада у кухињи до рада у производном делу установе.

⁶ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање са затвореницима, Анекс уз Резолуцију Генералне скупштине УН бр. 70/175 од 17. децембра 2015. год. (Манделина правила), прав. 78.1.

⁷ Препорука Рец(2006)2-рев Комитета министара државама чланицама Савета Европе о европским затворским правилима (Европска затворска правила), прав. 89.1.

⁸ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф(2001)16, пар. 26.

простори за радно ангажовање

На организацији и реализацији слободних активности осуђених лица ангажована су два радника: слобodne активности у оквиру спортског центра организује професор физичког васпитања, а културно забавне активности реализује професор музичке културе. Осуђени из затвореног одељења имају могућност да на спортском терену (отворени или затворени део) проведу по 1 сат три пута недељно. Спортски терени су изузетно добро опремљени и пружају одличне услове за бављење спортом. Телевизијски програм могу слободно да гледају, а по изјави осуђеника на располагању имају око 40 – 50 канала. Ангажовање Службе за третман у слободним активностима види се кроз рад различитих секција, ликовне радове осуђених лица, организовање књижевних сусрета, гостовање хора и друге културне садржаје намењене осуђеним лицима.

спортска сала и теретана

радионица

КПЗ Крагујевац нема школу и у том смислу нема образовног процеса. Потреба за образовањем и стручним оспособљавањем дефинисана је програмом поступања. Завод је организовао курсеве за израду пвц столарије, за рад на виљушкарџи и за куваре и сносио трошкове уписнине и друге трошкове ових курсева. Полазници који су прошли ову обуку, добили су одговарајуће сертификате.

Међу осуђеницима са којима је тим НПМ разговарао има оних који су незаинтересовани али и оних који су заинтересовани за савремене токове учења и комуникације, истичући курсеве за рад на рачунару, коришћење интернета и друге сличне обуке. Један од осуђеника изразио је жељу за похађање курса енглеског језика наводећи да постоје и други осуђеници који би радо похађали такве курсеве.

Потребно је направити анализу структуре осуђених према степену образовања, од неписмених до оних са завршеном високом школом. Поред тога потребно је током опсервације утврдити образовне потребе сваког осуђеника и у оквиру програма поступања планирати реализацију образовања, стручног оспособљавања или преквалификације уколико то дужина казне, безбедносне процене и друге околности омогућавају. У складу са добијеним подацима дефинисати могућности установе и рационалност организовања наставних активности и практичне обуке у постојећим радионицама. Сарадња са школом која се бави образовањем одраслих и другим образовним институцијама из локалне средине и проширивање систематизације Службе за третман са бар једним организатором образовања и стручног оспособљавања осуђених лица су предуслов за то. Треба имати у виду да је велики број осуђених у овој установи старости између 20 и 40 година, као и да истраживања показују да су позитивни ефекти образовања осуђених изузетно важни за остваривање сврхе извршења кривичних санкција, односно за социјалну реинтеграцију, смањење рецидивизма и заштиту друштва од криминала.

2.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Крагујевац није организовано образовање осуђених лица.

РАЗЛОЗИ

Сви затвореници имају право да учествују у културним активностима и образовању усмереним на потпуни развој људске личности.⁹

Сврха казне затвора или сличних мера којима се лице лишава слободе је пре свега заштита друштва од криминала и смањење рецидивизма. Та сврха може да се оствари само ако се период проведен у затвору искористи да се у мери у којој је то могуће обезбеди реинтеграција таквих лица у друштво по њиховом ослобађању како би могла да живи у складу са законом и да се самостално издржавају.

У ту сврху, управе казних завода и друга надлежна тела треба да понуде образовање, стручно оспособљавање и посао, као и друге видове примерене и доступне помоћи, укључујући и оне допунске, моралне, духовне, социјалне, здравствене и спортске природе. Сви такви програми, активности и услуге треба да се реализују у складу с потребама индивидуалног приступа затвореницима.

Поступање са лицима осуђеним на казну затвора или сличну меру лишења слободе има за циљ, у мери у којој дужина казне то допушта, да створи код њих вољу и способност које ће им омогућити, кад буду пуштени на слободу, да живе у складу са законом и да се сами издржавају. Поступање мора да буде такво да јача њихово самопоштовање и развија њихово осећање одговорности.

У ту сврху користе се сва одговарајућа средства, укључујући и религијске услуге у земљама у којима је то могуће, образовање, стручно усмеравање и оспособљавање, социјални рад, саветовање у вези са запошљавањем, физички развој и јачање моралног карактера, у складу с индивидуалним потребама сваког затвореника, имајући у виду његову друштвену и криминалну прошлост, његове физичке и интелектуалне способности и могућности, његов темперамент, дужину казне затвора и његове изгледе по ослобађању.

Мора да се обезбеди даље образовање свих затвореника који су у стању то да искористе, што обухвата и верску наставу у земљама где је то могуће. Образовање неписмених и млађих затвореника обавезно је, те управа завода треба да му посвети посебну пажњу.

У границама могућности, образовање затвореника мора да буде интегрисано у државни образовни систем како би без проблема могли да наставе своје образовање по пуштању на слободу.¹⁰

Сваки затвор ће настојати да свим затвореницима омогући учешће у што свеобухватнијим образовним програмима који одговарају њиховим потребама и жељама.

Предност имају затвореници који су неписмени и они који немају основно или стручно образовање.

Посебна пажња се посвећује образовању млађих затвореника и затвореника са посебним потребама.

Образовање треба да има исти статус као и рад у затворском режиму, а затвореници не смеју да буду финансијски или на други начин оштећени зато што учествују у програмима за образовање у затвору.

У највећој могућој мери, образовање затвореника треба да:

а. представља саставни део система образовања и стручног оспособљавања у земљи, како би затвореници по отпусту из затвора могли да наставе образовање и стручно усавршавање без проблема; и

б. се спроводи под покровитељством образовних институција ван затвора.

Систематски програм образовања, укључујући стицање вештина у циљу унапређења свеукупног нивоа образовања и припремања за вођење одговорног живота без криминала, кључни је део режима за затворенике.

⁹ Основни принципи Уједињених нација поступања према затвореницима, Резолуција Генералне скупштине УН 45/111, принц. 6.

¹⁰ Манделина правила, прав. 4, 91, 92.1. и 104.

Све затворенике треба подстаћи да учествују у образовним програмима и програмима обуке. Програми образовања за затворенике биће прилагођени предвиђеној дужини њиховог боравака у затвору.¹¹

Осуђени има право на основно и средње образовање, које се сходно прописима који уређују образовање организује у заводу.

Завод организује и друге видове образовања осуђених.¹²

Завод организује описмењавање, основно и стручно образовање, према програму поступања. Завод омогућава полагање испита у заводу и ван завода.¹³

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће организовати образовање осуђених лица.

У оквиру Завода постоји библиотека која се редовно допуњује књигама које купује Завод у складу са својим могућностима, а постоје и донатори који су спремни да својим прилозима помогну да се фонд књига у овој библиотеци повећа. У сваком блоку у коме су смештена осуђена лица је доступан списак књига, они имају одређен рок у коме треба да прочитају књигу и врате је у библиотеку. Постоји и могућност поседовања и читања књига добијених од породице, пријатеља и слично.

Режим дана утврђује управник Завода на предлог служби. У режиму дана постоји слободно кретање осуђених у оквиру павиљона када су врата од спаваоница отворена: у периоду од 8,30 – 12,30, од 14 – 18, и од 19,30 – 22,30. Осуђени који су радно ангажовани имају више могућности за бављење спортом, боравак на свежем ваздуху и социјализацију кроз коришћење дневног боравака. Осуђени који нису радно ангажовани не користе дневни боравак јер се просторије намењене за дневни боравак у њиховим павиљонима налазе са друге стране решетки у односу на спаваонице, па би у случају коришћења дневног боравака ова просторија морала бити закључана, што осуђеници не желе, па социјализацију и интеракцију са осуђеницима са којима не деле спаваонице имају у ходнику.

Боравак на свежем ваздуху се реализује у шеталиштима којих има више и везана су за блокове. Шетња се реализује у трајању од 2 сата дневно. Поједина унутрашња шеталишта су уска, подсећају на ходнике и прилично су нехумана: само бетон и небо, без траве или дрвета. Нешто хуманија су спољна шеталишта са жичаном оградом.

¹¹ Европска затворска правила, прав. 28.1. – 28.4, 28.7, 106.1. – 106.3.

¹² Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 122.

¹³ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора ("Сл. гласник РС", бр. 110/14 и 79/16), чл. 40. ст. 1.

простор за боравак на свежем ваздуху

3.

УТВРЂЕНО

У просторима за боравак на свежем ваздуху осуђених КПЗ Крагујевац нема зеленила ни других облика визуелног стимуланса.

РАЗЛОЗИ

ЦПТ поздравља развој „парка“ на отвореном који се налази поред паркинга затвора, који је подручје са травом и биљкама и опремљен је клупама и заштитом од кише и сунца. Управа је намеравала да додатно развије ову област за пацијенте. Друго двориште за вежбе на отвореном, смештено између две притворске зграде, састоји се од три простора одвојених мрежастим оградама. Један од њих има фудбалски гол, а други неколико клупа и неке справе за фитнес, а само је један од њих имао заклон од кише и сунца. Зидови који се љуште, недостатак украса и одсуство било каквог биља учинили су га изузетно строгим. Заиста, пацијенти су га назвали „бункер“, што је показатељ да је то окружење обесхрабрило многе да излазе напоље. Овај мрачни утисак додатно је погоршао грађевински шут накупљен на улазу у двориште. **ЦПТ препоручује да се спољно двориште учини угоднијим, између осталог, осликавањем зидова, садњом вегетације ако је могуће и инсталирањем опреме коју ће пацијенти користити, као и осигуравањем да свако подручје дворишта има своје склониште од кише и сунца.**¹⁴

Пет бетонских дворишта за вежбање различитих величина повезаних са галеријом било је опремљено тоалетима и било је окружено бетонским зидом високим пет метара и, у затвору Севиља II, још увек покривено металном решетком. Даље, нису сва дворишта била опремљена средствима за одмор и мало њих је имало визуелне подстицаје у погледу боја, украса и вегетације. Такође, потпуно је одсуство било каквог хоризонталног погледа даље од 10 метара дужине дворишта.

ЦПТ препоручује да сва бетонска вежбалишта у затвореном режиму и одељењима специјалног режима буду опремљена средствима за одмор и одређеним визуелним стимулансима. Даље, треба уклонити металне решетке које покривају двориште.¹⁵

¹⁴ Србија: Посета ЦПТ 2021, ЦПТ/Инф(2022)03, Специјална затворска болница у Београду, пар. 113.

¹⁵ Шпанија: Посета ЦПТ 2020, ЦПТ/Инф(2021)27, пар. 71.

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће просторе за боравак на свежем ваздуху осуђених опремити зеленилом и другим облицима визуалног стимуланса који ће хуманизовати ове просторе.

Телефонске говорнице се налазе у ходницима и осуђеници могу да их користе у временима када су спаваонице откључане. Картице које омогућавају телефонирање купују на кантини.

Од укупног броја осуђених из затвореног одељења, њих 162 користи једно или више проширених права, док 128 нема проширена права. Број осуђених који из затвореног третмана користе проширена права у оквиру установе је прихватљив, охрабрујући и могао би указивати на добру, односно стимулативну атмосферу у установи.

Одељење појачаног надзора је један ходник у којем се налазе спаваонице које су истоветне онима које користе и други осуђеници, на редовном режиму извршења казне. Осим лица са којим деле спаваоницу, они имају контакта још са лицима из спаваонице са којима према распореду бораве на свежем ваздуху, када могу и да обављају телефонске разговоре са говорнице која је у ходнику. Осим тога, они немају других активности. Сва лица су добила образложену одлуку о смештају под појачан надзор на коју су могла уложити жалбу.

Мера појачаног надзора се спроводи као вид изопштавања, односно своди се искључиво на склањање лица којима је мера изречена из редовног режима - на затварање/закључавање у просторије - спаваонице. Осуђена лица под појачаним надзором већи део дана проводе закључани у својим спаваоницама, односно од активности на располагању имају само боравак на свежем ваздуху. Нису укључени у било какав облик радног ангажовања, у секције које се организују у Заводу, нити у специјализоване групне програме третманског рада. Време проводе тако што гледају телевизор, играју друштвене игре или читају књиге.

Оно што забрињава је чињеница да се поједина лица у овом одељењу налазе у дужем временском периоду – и до једне године. Иако не постоје законска ограничења у погледу укупног трајања примене ове мере, током њеног трајања према лицу би требало предузимати активности у оквиру програма поступања у циљу отклањања узрока који су довели до примене мере и што скоријег повратка у редован режим боравака у заводу. С тога, мера појачаног надзора би требало да обухвати и појачане третманске активности васпитача, како групне, тако и појединачне. С тим у вези, НПМ на овом месту скреће пажњу на то да је ЦПТ у својим извештајима након посета Републици Србији констатовао исти недостатак у поступању према лицима према којима се примењује ова мера и препоручио да се за њих развије сврсисходан режим у циљу промовисања њихове реинтеграције у редован режим.

4.**УТВРЂЕНО**

У КПЗ Крагујевац не постоји програм третманских и сврсисходних активности за осуђене према којима се примењује посебна мера смештаја под појачани надзор.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.¹⁶

Затвореници који представљају велику опасност по безбедност, требало би да у оквиру својих просторија имају релативно лаган режим, као компензацију за строге услове заточеништва. Конкретно, треба да имају могућност да срећу друге затворенике у свом одељењу и да имају могућност избора активности. Требало би предузети посебне мере да се успостави добра интерна атмосфера у одељењима високе безбедности. Циљ је да се развију позитивни односи између особља и затвореника. То је у интересу не само хуманог третмана становника овог одељења, већ и очувања ефикасне контроле и безбедности, као и безбедности особља.

Постојање задовољавајућег програма активности такође је веома важно, чак важније у оваквом одељењу него обичном. То може умногоме да допринесе да се неутралишу штетне последице на личност затвореника услед живота у затвореном одељењу. Активности би требало да буду што различитије (едукација, спорт, активности по вокацији итд.). Кад су у питању, нарочито, радне активности, јасно је да разлози безбедности могу да искључе многе облике рада који су уобичајени у нормалним одељењима. Ипак, то не значи да се затвореницима омогућују само нестимулативне активности.¹⁷

Комитет препоручује да српске власти повећају своје напоре у развијању сврсисходног режима за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора, која обухвата широк спектар активности. Затвореницима треба омогућити да се друже са другим затвореницима, а претерана ограничења не треба наметнути уколико нису оправдана безбедносним профилем.¹⁸

ЦПТ препоручује да српске власти развију сврсисходан режим за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора у циљу промовисања њихове реинтеграције у редован режим. Свака јединица у којој се таква мера извршава требало би да има стални мултидисциплинарни тим састављен од педагога, психолога и социјалних радника. Тим би требало да развије детаљније индивидуалне планове за сваког затвореника и да повећа директну интеракцију са њима кроз мотивационе разговоре.¹⁹

Током смештаја под појачан надзор осуђени учествује у свим активностима утврђеним програмом поступања организованим у оквиру објекта у коме се извршава смештај под појачан надзор.

Осуђени који је смештен под појачан надзор ужива сва права и има све обавезе које су утврђене Законом.²⁰

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће организовати програм третманских и сврсисходних активности за осуђена лица према којима се примењује посебна мера смештаја под појачани надзор, чији ће циљ бити интегрисање осуђеника у редован режим извршења казне затвора.

¹⁶ Манделина правила, прав. 36.

¹⁷ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, пар. 32.

¹⁸ Србија: Посета ЦПТ 2015, ЦПТ/Инф(2016)21, пар. 123.

¹⁹ Србија: Посета ЦПТ 2021, пар. 98.

²⁰ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 105/14), чл. 37. ст. 6. и 7.

У овом ходнику налазе се и спаваонице намењене извршењу посебне мере усамљење, односно дисциплинске мере упућивање у самицу. Оне се не разликују од других спаваоница. Из евиденције обилазака види се да су обиласци лекара и васпитача углавном редовни, али да изостају посете лекара викендом. Такође, нису евидентирани обавезни обиласци управника.

5.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Крагујевац недостају подаци о посетама лицима лишеним слободе према којима се примењују посебна мера усамљење и која су на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

РАЗЛОЗИ

У случају затвореника који су одвојени или су то били, управа казног завода предузима неопходне мере за ублажавање потенцијалних штетних последица њихове изолације како по њих саме, тако и по заједницу по њиховом изласку из завода.

Здравствено особље не сме да има никакву улогу у изрицању дисциплинских или других ограничавајућих мера. Међутим, посебну пажњу мора да посвети здрављу затвореника који су подвргнути било ком виду присилног одвајања, што подразумева и свакодневно обилажење тих затвореника и пружање брзе медицинске помоћи и лечења на захтев таквих затвореника или затворског особља.²¹

Лекар или квалификовани медицински техничар/медицинска сестра који за свој рад одговара том лекару, поклања посебну пажњу здрављу затвореника који су у самици, врши дневне визите таквим затвореницима и, на њихов захтев или захтев затворског особља, пружа помоћ и лечење без одлагања.

Следеће одредбе се односе на меру усамљења затвореника, као посебну меру за постизање високог степена опште или личне сигурности и безбедности:

(х) затворенике којима је изречена мера усамљења потрено је свакодневно посећивати, укључујући посете управника затвора или другог запосленог ког управник одреди.

Управник затвора, или запослени кога он одреди, дужан је да сваког дана обиђе затворенике који се налазе у самици.²²

Управник затвора или други чланови управе требало би свакодневно да посећују затворенике који издржавају такву меру и да имају надлежност да издају наређење о укидању самице када је тај корак нужан услед затворениковог стања или понашања. Такође треба водити евиденцију о таквим посетама и с њима повезаним одлукама.

Управник затвора или затворско особље вишег ранга требало би да посећују ове затворенике сваки дан и да се упознају са индивидуализованим плановима. Медицинско особље такође треба да посвети посебну пажњу затвореницима који се држе у тим условима.

С друге стране, медицинско особље треба да обрати посебну пажњу на ситуацију у којој се налазе сви затвореници који су смештени у самицу. Медицинско особље треба да буде обавештено о сваком смештају у самицу и треба да посети затвореника одмах након смештаја, као и касније, и то најмање једном дневно, како би му пружило непосредну медицинску помоћ и лечење по потреби. Медицинско особље би требало да обавести управника затвора сваки пут када је затворениково здравље озбиљно угрожено смештајем у самицу.²³

²¹ Манделина правила, прав. 38.2. и 46.1.

²² Европска затворска правила, прав. 43.2, 53а(х) и 60.6(ф).

²³ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, ЦПТ/Инф(2011)28, пар. 57. (б) Самица као дисциплинска мера и (ц) Самица као управна мера изречена у превентивне сврхе и пар. 63.

Помоћне књиге су: ... евиденција обиласка лица у самици и усамљењу...

Смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари, смештај под појачан надзор, усамљење и тестирање на заразне болести или психоактивне супстанце примењује се под надзором лекара.

Током извршења дисциплинске мере упућивања у самицу обавезна је лекарска контрола осуђеног најмање једном у току дана, а управник завода и васпитач су обавезни да га посете најмање једном у току седам дана.

Налази и запажања лекара и других овлашћених лица уносе се у књигу извршења дисциплинске мере упућивања у самицу.²⁴

Осуђеног коме је изречена мера усамљења, посећују најмање: лекар једном дневно, запослени у служби за третман два пута недељно, а управник завода или лице које га замењује једанпут у 15 дана.²⁵

ПРЕПОРУКА

У КПЗ Крагујевац лица лишена слободе према којима се примењују посебна мера усамљење и која су на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу биће посећивана најмање у складу са прописаном учесталосту (лица у усамљењу: лекар једном дневно, службеник третмана два пута недељно, управник завода или лице које га замењује једанпут у 15 дана; лица у самици: лекарска контрола једном дневно, управник и васпитач једном у 7 дана), и о овим посетама ће се водити уредна евиденција.

2.2.1. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА

У одељењу појачаног надзора приликом посете НПМ се налазила и трансродна жена, која је овде од премештаја из другог завода. Смештај под појачани надзор одређен јој је превентивно, ради заштите њене сигурности у заводу. У спаваоници је са још једним осуђеником, према коме се такође примењује посебна мера смештај под појачани надзор и који је био жртва сексуалног насиља у КПЗ Крагујевац, у свези са чиме се води кривични поступак. Наводи да се овде осећа безбедно. У вези поступања службеника наводи да од појединих командира повремено доживљава непријатне коментаре. Омогућено јој је да се облачи и изгледа у складу са својим родним идентитетом, што је у складу са стандардима поступања према трансродним особама према којима би требало омогућити да се облаче у одећу која је повезана са њиховим само идентификованим родом. Ипак, лични претрес и преглед тела обављају припадници Службе за обезбеђење мушког пола, који јој се обраћају у мушком роду, како је и наведено у личном документу.

НПМ позива руководство КПЗ Крагујевац да предузме мере како би се спречио било какав облик вербалног злостављања и јавног понижавања, укључујући и по основу родног идентитета. Ово укључује јасну поруку и упутства службеницима да је овакво поступање недозвољено и да подлеже одговарајућим санкцијама. Истовремено, НПМ упућује препоруке за измену одређених пракси поступања према трансродним женама ради заштите њиховог достојанства.

²⁴ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 10. ст. 2, чл. 154. и чл. 165.

²⁵ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција, чл. 38. ст. 3.

6.

УТВРЂЕНО

Лични претрес и преглед тела трансродних жена у КПЗ Крагујевац обављају припадници Службе за обезбеђење мушког пола.

РАЗЛОЗИ

У случају лезбејки, гејева, бисексуалних, трансродних и интерсекс особа лишених слободе, на било ком месту, државни органи морају да препознају специфичне ризике, идентификују оне који су угрожени и да их заштите на начин који их не оставља изолованим. Посебну пажњу треба посветити утврђивању разлога за хапшење и специфичне политике морају бити развијене у односу на претрес, пријем и саслушање.²⁶

Што се тиче жена, девојчица и лезбејки, хомосексуалаца, бисексуалаца и трансродних особа у затвору, Специјални извештац позива све државе да гарантују свим трансродним затвореницима могућност избора да ли ће их претресати мушки или женски службеници.²⁷

Затворима ће се управљати у етичком контексту којим се признаје обавеза људског поступања са свим затвореницима, уз поштовање људског достојанства сваког затвореника.²⁸

У обављању својих дневних задатака, затворско особље ће поштовати и штитити људско достојанство, те одржавати и подржавати људска права свих особа.²⁹

Земље чланице би требало да предузму одговарајуће мере да обезбеде сигурност и достојанство свих особа које су у затвору или које су на други начин лишене слободе, укључујући лезбејке, гејеве и бисексуалне и трансродне особе, а нарочито да предузму заштитне мере против физичких напада, силовања и других облика сексуалног злостављања, било да их врше други затвореници или особље; потребно је предузети мере да би се адекватно штитио и поштовао родни идентитет трансродних особа.³⁰

Уопштено говорећи, у случају затвореника који се идентификују као трансродне особе, особље за пријем би требало да разговара са њима током почетног процеса пријема о полу службеника који ће вршити преглед и претрес, у складу са идентитетом и преференцијама трансродне особе. Избор затвореника у вези са претресом мора бити забележен. Затворенику треба саопштити да му то не дозвољава да бира чланове особља који ће га претресати. Ако затвореник одбије да изабере преференцију у вези са претресом, у принципу би требало да буде претресен у складу са својим родним идентитетом. Штавише, особље треба да прође обуку о томе како да врши претресе на професионалан начин са поштовањем.³¹

Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите. Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не криши права других зајемчена Уставом.

²⁶ IX годишњи извештај Поткомитета за превенцију мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања САТ/ОР/С/57/4, ст. 76.

²⁷ Извештај Специјалног извештаца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, А/HRC/31/57, пар. 70. (y).

²⁸ Европска затворска правила, т. 72.1

²⁹ Препорука ЦМ/Рес(2012)5 Комитета министара државама чланицама Савета Европе о европском етичком кодексу за затворско особље, т. 11.

³⁰ Препорука ЦМ/Рец(2010)5 Комитета министара државама чланицама Савета Европе о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета, Поглавље I Право на живот, безбедност и заштиту од насиља, т. 4.

³¹ Стандарди ЦПТ: Трансродне особе у затворима, ЦПТ/Инф(2024)16, Поглавље: Претреси тела.

Према лицу лишеном слободе мора се поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности.³²

Кривична санкција се извршава на начин којим се јемчи поштовање достојанства лица према коме се она извршава.³³

Лични претрес и преглед тела обавља се на начин који не сме бити понижавајући и којим се поштује психички и физички интегритет осуђеног и чувају његове личне ствари.³⁴

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће трансродној жени омогућити да при пријему у Завод изабере да ли ће њен лични претрес и преглед тела обављати само мушко службено лице или ће се обављати комбиновани лични претрес и преглед тела, који подразумева да део тела трансродне жене на којем су изражене карактеристике женског пола претреса и прегледа женско службено лице, а остали део тела мушко службено лице, као и да ни мушко ни женско службено лице не присуствују личном претресу и прегледу тела трансродне жене током фазе претреса и прегледа у којој не учествују.

7.

УТВРЂЕНО

Службеници КПЗ Крагујевац трансродним женама се обраћају у мушком роду.

РАЗЛОЗИ

Затворима ће се управљати у етичком контексту којим се признаје обавеза људског поступања са свим затвореницима, уз поштовање људског достојанства сваког затвореника.³⁵

У обављању својих дневних задатака, затворско особље ће поштовати и штитити људско достојанство, те одржавати и подржавати људска права свих особа.³⁶

Земље чланице би требало да предузму одговарајуће мере да обезбеде сигурност и достојанство свих особа које су у затвору или које су на други начин лишене слободе, укључујући лезбејке, гејеве и бисексуалне и трансродне особе, а нарочито да предузму заштитне мере против физичких напада, силовања и других облика сексуалног злостављања, било да их врше други затвореници или особље; потребно је предузети мере да би се адекватно штитио и поштовао родни идентитет трансродних особа.³⁷

Затворске власти би требало да дозволе употребу преферираних имена, титула и заменица у свакој усменој и писменој комуникацији, без обзира на званична документа. Требало би увек користити уважавајући језик и изразе када се говори о свим појединцима или се о њима говори, без обзира на пол. Затворско особље треба подсетити на њихову дужност да поштују родни идентитет трансродних затвореника, посебно у погледу смештаја, одеће и коришћења

³² Устав Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/06 и 115/21), чл. 23. и чл. 28. ст. 1.

³³ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 6. ст. 1.

³⁴ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 4. ст. 5.

³⁵ Европска затворска правила, т. 72.1.

³⁶ Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе о европском етичком кодексу за затворско особље, т. 11.

³⁷ Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета, Поглавље I Право на живот, безбедност и заштиту од насиља, т. 4.

њиховог изабраног имена. Било каква употреба погрдног, омаловажавајућег и стигматизујућег језика треба да буде забрањена.³⁸

Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите.

Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајемчена Уставом.

Према лицу лишеном слободе мора се поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности.³⁹

Кривична санкција се извршава на начин којим се јемчи поштовање достојанства лица према коме се она извршава.⁴⁰

ПРЕПОРУКА

Службеници КПЗ Крагујевац ће се трансродним женама обраћати у женском роду, осим ако трансродна жена другачије не затражи.

Трансродне особе могу бити издвојене из заједничког режима извршења казне ради заштите. Оне се најчешће смештају са другим категоријама рањивих особа или могу бити саме. С обзиром на то да је познато да изолација или сегрегација могу имати дугорочне негативне последице по појединца, посебно ако су продужене или неодређене, такав смештај може бити оправдан само у изузетним околностима, краткорочно и уз одговарајуће мере заштите. У том смислу, потреба за скраћивањем временаведеног под појачаним надзором постоји исто као и за остале осуђенике којима је у КПЗ Крагујевац одређена ова мера и препорука да се организује програм третманских и сврсисходних активности за осуђена лица према којима се примењује посебна мера смештај под појачани надзор ради интегрисања у редован режим извршења казне затвора подједнако важи и за трансродну жену која је затечена у КПЗ Крагујевац.

Истовремено, НПМ указује на то да је став ЦПТ да смештање трансродне особе у затворско одељење у коме су смештене особе различитог пола од оног са којим се идентификују инхерентно повећава ризик од насиља и застрашивања усмереног према тој особи. Сходно томе, ЦПТ сматра да трансродне особе треба да буду смештене у затворском делу који одговара полу са којим се идентификују. Ако, након индивидуализоване процене ризика, постоје изузетни безбедносни или други разлози да се они сместе негде другде, ти разлози треба да буду јасно документовани и подложни редовној ревизији.⁴¹

У КПЗ Крагујевац су премештене осуђене жене из затвореног одељења Казнено-поправног завода за жене у Пожаревцу, док су тамо у току радови на изградњи новог објекта. Приликом посете НПМ овде је остало њих 28, које су смештене у спаваонице у одвојеном блоку. Према њима поступају службенице обезбеђења, којих има довољно у Заводу. Након иницијалних проблема у организовању активности намењених женама, отворене су могућности радног ангажовања, па је њих 10 у тренутку посете било радно ангажовано. Такође, осуђенице су укључене и у специјализоване програме поступања. С обзиром да Завод није имао могућност да им омогући накнадно разврставање у

³⁸ Стандарди ЦПТ: Трансродне особе у затворима, Поглавље: Режим, услови и особље.

³⁹ Устав Републике Србије, чл. 23. и чл. 28. ст. 1.

⁴⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 6. ст. 1.

⁴¹ Стандарди ЦПТ: Трансродне особе у затворима, Поглавље: Ризик од злостављања и вербалног злостављања од стране особља и насиља и застрашивања међу затвореницима.

полуотворено одељење, све које су испуњавале услове за то су премештане назад у КПЗ за жене. Очекују да ће и преостала група осуђеница ускоро бити враћена тамо. Осуђенице са којима је НПМ разговарао нису имале значајнијих примедби на поступање према њима у КПЗ Крагујевац.

НПМ похваљује приступ КПЗ Крагујевац према осуђеницама и прилагођавање понуде активности, како не би биле изоловане и како би им се понудио сврсисходан режим дневних активности.

2.3. ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ

Током 2025. године (до маја) је евидентирано 7 случајева међу осуђеничког насиља у којима је учествовало 14 лица. Такође, било је 3 примене мера принуде (везивање, гумена палица и физичка снага). Ово је значајно мањи број у поређењу са 2024. годином, када је било 63 примене мера принуде и 39 међусобних физичких сукоба.

Документација о ванредним догађајима садржи извештаје који се подносе начелнику Службе и управнику, обавештења оперативном центру Управе, који се достављају ажурно – истог или следећег дана, писмене изјаве лица лишених слободе (учесника и сведока догађаја), службене белешке службеника обезбеђења, извештаје о повредама и друго. Предметни догађаји су у службеним извештајима и белешкама детаљно описани, а уколико постоји изолује се и чува видео снимак догађаја. Уколико је природа догађаја захтевала обављање лекарског прегледа, лица која су учествовала у догађају се воде на прегледе, укључујући и поновљени преглед у случају примене принуде и свакодневне прегледе у случају одбијања хране. О случајевима међусобног насиља лица лишених слободе обавештавани су полиција и јавно тужилаштво, а о догађајима у којима су учествовали притвореници обавештава се и поступајући суд.

Тим НПМ је обавио разговор са јединим лицем лишеним слободе које је током другог дана посете одбијало храну, ради се о притворенику који је незадовољан радом поступајућег суда. Наводи да је о томе дао изјаву и да има свакодневне лекарске прегледе.

На недавне ванредне догађаје Завод је одговорио променама одређених пракси и услова у којима бораве лица. На пример, након што је један притвореник извршио самоубиство вешањем у својој спаваоници у којој је остао сам јер је одбио да оде на шетњу, уведено је правило да они који не желе на свеж ваздух време док је цимер на шетњи проводе у заједничкој просторији која је под видео надзором. Одговор на структуру осуђених лица која је према оцени заводских служби доводила до повећаног међу осуђеничког насиља је био формирање четворокреветних спаваоница, како би се решило питање нестабилних дијада.

Имајући у виду велики број ванредних догађаја у заводу, од којих забрињавајуће велики број чине туче међу осуђеницима, НПМ скреће пажњу на то да налази из посете Европског комитета за спречавање мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) Републици Србији 2021. године показују да су насиље и застрашивање међу затвореницима и даље широко распрострањени у српским затворима. Према становишту ЦПТ, такво насиље има неколико узрока, као што су лош режим, смештај у спаваоницама, пренасељеност у неким деловима установа, трговина психоактивним супстанцама, дугови затвореника и недостатак особља.

Безбедност и сигурност затвореника потпадају под одговорност затворских власти. С обзиром на значајна ограничења права затвореника и на то да су затворени у ограниченим просторима, власти морају остати будне како би спречиле да затвореници постану жртве насиља од стране других затвореника, било да је оно вербално, психолошко или физичко.

Имајући у виду наведено, решавање феномена насиља међу затвореницима захтева вишестрани приступ који ће укључивати појачано праћење понашања затвореника (укључујући идентификацију потенцијалних учинилаца и жртава), с посебним нагласком на ситуацију у спаваоницама увече/ноћу (на пример, чешћим и ванредним посетама особља), правилним извештавањем о сумњивим и потврђеним случајевима застрашивања/насиља међу затвореницима, темељном истрагом свих инцидентата и, по потреби, усвајањем одговарајућих санкција или других мера, као и развој ефикасних интервенција за смањење насиља. Руководство и особље треба да посвете већу пажњу процени ризика и потреба, класификацији и распореду појединачних затвореника како би се осигурало да они не буду изложени другим затвореницима који могу да их повреду. Затворску управу треба упозорити на потребу за уклањањем ефеката које питања попут илегалне трговине психоактивним супстанцама и нагомиланих дугова међу затвореницима подстичу ниво насиља и застрашивања међу њима. Решавање феномена насиља и застрашивања међу затвореницима захтева да затворско особље буде на опрезу на знаке проблема и да буде решено и одговарајуће обучено да интервенише када је то потребно. Постојање позитивних односа између особља и затвореника, заснованих на појмовима динамичке безбедности и бриге, одлучујући је фактор у овом контексту; ово ће у великој мери зависити од особља које поседује одговарајуће вештине међуљудске комуникације. Такође је очигледно да би ефикасна стратегија за борбу против насиља међу затвореницима требало да тежи да обезбеди да затворски службеници буду у позицији да на одговарајући начин врше своја овлашћења. И почетни и текући програми обуке за службенике свих нивоа морају решавати питање управљања насиљем међу затвореницима.

С тим у вези, НПМ истиче да је од изузетне важности да се изврши анализа узрока који доводе до оволиког броја насиља међу осуђеницима и да се појачана пажња усмери на предузимање активности у циљу спречавања ове појаве. Анализа треба да одговори на питање који су разлози туча и самоповређивања, али и на нека друга питања. Да ли постоје неки екстерни фактори? Да ли се ради о односима у соби? Да ли су дијаде нестабилне? Шта може да донесе нова динамика односа у собама са 3 или 4 осуђеника? Да ли се ради о престојном режиму дана и ригидном безбедносном систему са превише правила? Да ли се сукоби дешавају током шетње или у оквиру павиљона у време када су собе отворене и дозвољена комуникација? У ком смеру тај режим дана треба мењати?

8.

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће предузети мере за спречавање међу осуђеничког насиља, укључујући систематску и редовну процену ризика у вези са распоређивањем и смештајем осуђеника, предузимање проактивних мера за идентификацију ризика од насиља и циљани третмански рад са потенцијалним учиниоцима насиља.

РАЗЛОЗИ

Потребно је увести процедуре којима ће се обезбедити лична сигурност затвореника, затворског особља и свих посетилаца, и на минимум свести ризик од насиља и других догађаја који могу угрозити личну сигурност.

Потребно је уложити највеће напоре како би се свим затвореницима омогућило да, сигурно и безбедно, у потпуности учествују у свакодневним активностима.⁴²

Брига коју је особље дужно да пружа затвореницима за које је одговорно, укључује и дужност да их заштите од других затвореника који желе да им науде. У ствари, насилни инциденти између затвореника су уобичајена појава у свим затворским системима; они обухватају разноврсне појаве, од суптилних облика малтретирања до отворених претњи и озбиљних физичких напада.

Решавање проблема насиља између затвореника захтева да затворско особље буде у позицији, укључујући и њихову довољну заступљеност, да на одговарајући начин извршава своја овлашћења и врши надзор. Особље мора да реагује на знакове проблема и да буде и одлучно и ваљано обучено да интервенише када је неопходно. Постојање позитивних односа између особља и затвореника, које се заснива на идејама безбедног затвора и чувања, представља пресудан фактор у овом контексту. Ово у великој мери зависи од тога да ли особље поседује одговарајуће комуникацијске способности. Осим тога, руководство мора да буде потпуно спремно да подржи особље у извршавању својих овлашћења. Могу бити неопходне и посебне мере безбедности прилагођене особеностима настале ситуације (укључујући ефикасне облике претреса); такве мере, међутим, увек су само додатак горе наведеним основним захтевима. Осим тога, затворски систем мора да реши питање одговарајуће категоризације и разврставања затвореника.⁴³

ЦПТ понавља своју препоруку да српске власти разраде ефикасну националну стратегију за борбу против насиља и застрашивања међу затвореницима, узимајући у обзир горе наведени приступ.⁴⁴

2.4. ПОВРЕДЕ

Служба за здравствену заштиту води неколико евиденција о повредама. Књига повреда (током 2025. године евидентирано 114 повреда) обухвата повреде које су настале задесно, као последица међу осуђеничког насиља и повреде на пријему у Завод, с тиме што се води посебна евиденција повреда притвореника на пријему (34 у 2025. години). Поред тога, постоје посебне евиденције самоповређивања (21 у 2025. години), повреда на раду (6 у 2025. години) и као последица примене мера принуде (13 у 2025. години). Документација о повредама садржи извештај лекара о повредама, фотографије, шему (облик) тела са назначеним местима повреда и евентуално специјалистичке лекарске извештаје и другу здравствену документацију. Извештаји садрже наводе повређеног лица о начину на који су повреде настале, а лекар у извештају уноси и своје мишљење о повезаности ових навода и констатованих повреда. Све повреде се фотографишу и обавештава се управник Завода. У случају сумње да су повреде последица насиља, о томе се обавештава јавно тужилаштво.

Заводска амбуланта је потпуно нов, наменски конципиран и модерно опремљен простор. Служба за здравствену заштиту има 12 запослених радника, и то 2 лекара

⁴² Европска затворска правила, прав. 52.2. и 52.3.

⁴³ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, пар. 27.

⁴⁴ Србија: Посета ЦПТ 2021, пар. 54.

опште праксе, 1 психијатра (привремено распоређен из Специјалне затворске болнице у Београду), 1 стоматолога, 7 медицинских техничара и 1 стоматолошког техничара.

Пријављивање на здравствени преглед током боравка у установи врши се по стандардној процедури - осуђени се пријављује поднеском, чији формулар им је доступан и који сами попуњавају. Здравствени преглед, снимања и терапија се реализују најчешће следећег дана. Уколико је стање акутно онда се преглед ради истог дана и предузимају све друге неопходне процедуре. Пракса коју називају јутарњи преглед најчешће се продужи на цео радни дан. У дану посете НПМ обављено је 23 прегледа осуђених лица и 7 прегледа притворених лица, као и 6 стоматолошких прегледа и интервенција. То је, према наводима, дневни просек. Најчешћи здравствени проблеми су сезонски здравствени проблеми, прехлада, болови у леђима, сезонске алергије и слично.

У оквиру амбуланте је и стационар који има 5 соба односно 8 кревета. Постоји и соба која је посебно опремљена и прилагођена за особе са инвалидитетом. Тренутно је у стационару 4 осуђеника чије се стање прати. За лечење ван Завода користе се Специјална затворска болница у Београду или Универзитетски клинички центар Крагујевац.

Чувању лекова посвећује се потребна пажња. Ормар за лекове је под видео надзором, а кључ од ормара чувају начелница Службе и главна сестра. У разговору са осуђеницима тим НПМ је чуо доста примедби на околност да велику већину лекова они плаћају. Лекови са позитивне листе су бесплатни, а остале лекове уколико су потребни осуђеници плаћају. Редовна терапија се дели на блоковима, испред спаваоница, 3 пута дневно. Супституциона терапија се дели у амбуланти, на метадону је 18 осуђених и 3 на бупренорфину. Приликом поделе терапије је присутан службеник обезбеђења, а техничар проверава да ли је осуђеник прогутао терапију. На инсулину је укупно 10 осуђених и притворених лица. Постоје и лекови које уз сагласност лекара осуђеник може да држи код себе.

Тестирање на ХИВ је добровољно, а осуђенима се деле флајери за здравствено информисање и просвећивање који се односе на ХИВ и хепатитис.

2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је примио један навод о лошем поступању – физичкој тортури. Осуђеник је навео да је након сукоба са другим осуђеником задобио више удараца палицом по телу од стране више службеника обезбеђења и да је то трајало више минута. До овога је дошло у заједничкој просторији, која није под видео надзором, али су тај догађај видели други осуђеници који су се ту налазили. Ови наводи нису могли бити потврђени. Према овом лицу је употребљена физичка снага након сукоба са другим осуђеником, на лекарском прегледу је констатована једна повреда на телу за коју је навео да ју је задобио од тог осуђеног лица и од присутних лица су узете изјаве из којих се не види да је дошло до било какве прекомерне силе према њему.

Тим НПМ је другог дана посете поново обавио разговоре са неколико лица са којима је разговарао и првог дана посете и они су навели да због разговора са члановима тима нису трпели било какве последице од стране Завода и службеника.

2.5.1. ПОДНЕСЦИ И ПРИТУЖБЕ

формулари и сандучићи

У ходницима које користе лица лишена слободе су уочени формулари разних притужби и поднесака којима се могу обраћати за заштиту и остваривање својих права, као и сандучићи за захтеве за поверљив разговор са управником Завода. Поднесци који се упућују органима ван Завода се предају у три примерка, од којих се један враћа подносиоцу са пријемним печатом као доказом да је поднесак предат. Са друге стране, интерни поднесци се предају у једном примерку и осуђеници не добијају потврду о предаји.

9.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Крагујевац лица лишена слободе не добијају потврде о предаји писмена (поднесци, притужбе и жалбе) које подносе Заводу.

РАЗЛОЗИ

Постојаће заштитне мере како би се осигурало да затвореници могу да подносе захтеве или притужбе безбедно и, ако то затражи подносилац, на поверљив начин. Затвореник или друга особа наведена у 4. параграфу 56. правила не смеју бити изложени ризику од одмазде, застрашивања или других негативних последица због подношења захтева или притужбе.⁴⁵

Орган је дужан да евидентира поднесак који је примио према редоследу пријема и да потврди пријем поднеска без наплаћивања таксе.⁴⁶

Поднесак, притужбу и жалбу осуђени подноси у три примерка, од којих се један упућује надлежном органу, један остаје код осуђеног, а један се улаже у лични лист осуђеног.⁴⁷

Поднесак притвореник подноси у три примерка, од којих се један упућује управнику завода, један остаје код притвореног, а један се улаже у лични лист притвореног.

Притворенику се предаје потврда о предатом поднеску, која садржи име и презиме подносиоца, датум пријема и број под којим је заведен.⁴⁸

ПРЕПОРУКА

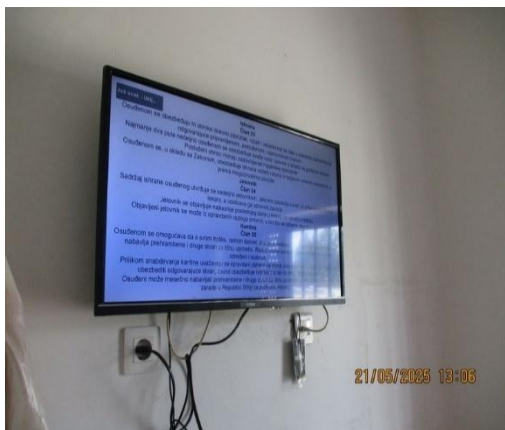
КПЗ Крагујевац ће лицима лишеним слободе издавати потврде о предаји писмена које подносе Заводу.

⁴⁵ Манделина правила, прав. 57.2.

⁴⁶ Закон о општем управном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 18/16 и 95/18 - аутентично тумачење), чл. 61. ст. 1.

⁴⁷ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 57.

⁴⁸ Правилник о извршењу мере притвора ("Сл. гласник РС", бр. 132/14), чл. 57.

Осуђена лица са којима је НПМ разговарао су генерално била добро упозната са начином на који могу да заштите своја права, укључујући и могућност подношења жалбе на одлуке о примени посебних мера. Кућни ред Завода се емитује на посебном каналу на телевизорима у спаваоницама, што је **иновативно решење упознавања осуђених лица са правилима боравка и њиховим правима и обавезама, које НПМ похваљује.**

кућни ред

У Заводу се не води посебна евиденција притужби. Тим НПМ је извршио увид у два предмета по притужби осуђених лица на услове боравка, једну из 2024. године и једну из 2025. године, које су решене благовремено, са образложењем и поуком о праву на жалбу.

10.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Крагујевац се не води евиденција притужби лица лишених слободе.

РАЗЛОЗИ

Свака установа би требало да води евиденцију притужби у посебном регистру, узимајући у обзир горе поменуте принципе поверљивости и безбедности. Такав регистар би требало да садржи имена подносилаца притужби, врсту и предмет притужбе, исход притужбеног и жалбеног поступка, накнадне радње предузете да се отклоне недостаци на које се притужба односи и свака врста одштете коју су добили притужници. Ове евиденције би требало да послуже као алат за управљање институцијом; на пример, може се догодити да се многе притужбе односе на исте чланове особља или да одређене категорије лица лишених слободе ретко подносе формалне притужбе.⁴⁹

Евиденције о поступцима и догађајима од значаја за извршење кривичних санкција и мера, евиденције о особама које посећују завод или лица лишена слободе воде се кроз помоћне књиге. Помоћне књиге су: ... евиденција поднесака, притужби, жалби и захтева за судску заштиту лица лишених слободе.⁵⁰

ПРЕПОРУКА

КПЗ Крагујевац ће успоставити и водити евиденцију притужби лица лишених слободе.

⁴⁹ Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, ЦПТ/Инф(2018) 4, пар. 90.

⁵⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 10. ст. 1. и 2.